

Hard tegen hard

In de 14e eeuw hadden vele steden af te rekenen met sociale conflicten, die soms zeer scherpe vormen aannamen. De werklieden, in ambachten georganiseerd, kwamen in botsing met de stedelijke patriciërs, die doorgaans tegelijkertijd handelaars, werkgevers en leiders van de stadsregeringen waren en dikwijls de macht in hun voordeel aanwendden. Soms ook kwamen de steden of gemeenten zelf in opstand tegen de vorst. Bij deze conflicten traden dikwijls volksleiders op de voorgrond, die echter slechts voor korte tijd de macht in handen namen.

Sedert de 12e eeuw beheersten in Vlaanderen de patriciërs of rijke kooplieden, in gilden gegroepeerd, de leden van de ambachten, de werklieden. Om zich tegen de misbruiken van het patriciaat te kunnen verdedigen, eisten de werklieden medezeggenschap bij het uitvoeren van de arbeidsreglementen en wilden ze deel uitmaken van de schepenbanken. De Vlaamse graaf steunde hen, maar de Franse koning, Filips de Schone, die het rijke Vlaanderen wilde inlijven, steunde de stadsschepenen tegen de graaf. En zo stonden de Leliaerts, de Franse koning en de patriciërs, tegenover de Klauwaerts, de graaf en de ambachtslieden. Filips de Schone bezette de Vlaamse steden en nam de graaf gevangen. Onder de Franse gouverneur waren de patriciërs nu oppermachtig. De Klauwaerts waren de verdrukking moe en op 18 mei 1302 brak de opstand los. In de vroege morgenuren vielen zij, geleid door de wever Pieter de Coninck, Brugge binnen. Vele Fransen werden vermoord en de gouverneur kon slechts op het nippertje naar Frankrijk vluchten. Het nieuws van de "Brugse Metten" verspreidde zich snel over alle Vlaamse steden. De Franse koning zond

toen een machtig ridderleger. Gewapend met goedendags wachten de ambachtslieden, de boeren en een honderdtal ridders hen op in de vlakte van Groeninge, bij Kortrijk. Op 11 juli 1302 werd het Franse leger verslagen; de gouden riddersporen die men nadien op het slagveld vond, maakten dat deze opstand de geschiedenis is ingegaan onder de naam van Guldensporenslag.

Er heerste weer rust en welvaart in de Vlaamse steden. Aan deze periode van vrede kwam echter spoedig een einde: de Honderdjarige Oorlog brak los tussen Frankrijk en Engeland. Vlaanderen werd in deze strijd betrokken; de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Nevers, leenman van de Franse koning, trok immers partij voor zijn leenheer. Om zich te wreken verbood Edward III van Engeland toen de uitvoer van Engelse wol naar Vlaanderen en in vele gemeenten lagen de getouwen stil. Vooral de lakenstad Gent werd door die maatregel erg getroffen. Hongersnood dreigde en weer trad een volksleider op: de Gentenaar Jacob van Artevelde trachtte eerst het graafschap neutraal te houden, maar werd weldra bondgenoot van Engeland. Vlaanderen kreeg opnieuw Engelse wol en het werk hernam. Maar het politiek overwicht van Gent wekte de naijver van andere gemeenten en toen de Engelse koning de Gentse leider schijnbaar in de steek liet, werd hij bij een volksoproer in 1345 vermoord.

Niet alleen in Vlaanderen, maar ook elders werd deze tijd gekenmerkt door conflicten en opstanden. Te Rome bracht een oproer in 1347 de gepassioneerde redeenaar Cola di Rienzo aan de macht. Rienzo wilde de macht van de adel breken en in de eeuwige stad een soort volksrepubliek onder

1302: Guldensporenslag

1345: Jakob van Artevelde

1347: Cola di Rienzo

zijn leiding inrichten. Zijn plan mislukte echter en hij werd in 1354 vermoord.

Frankrijk kreeg eveneens zijn deel van de volksoptstanden. Ook hier zijn de gebeurtenissen van de Honderdjarige Oorlog daarvan de oorzaak. De bevolking had erg te lijden onder de verwoestingen van de oorlog en in deze troebele tijd trad Etienne Marcel, de "prévôt des marchands", het hoofd van de kooplieden van Parijs, op het voorplan. Ter gelegenheid van de bijeenkomst van de Staten, de vertegenwoordigers van de verschillende standen, eiste hij een administratieve hervorming en begon de Parijse burgerij in een politieke groepering in te lijven. Ernstige moeilijkheden ontstonden echter en in 1358 brak de boerenopstand, de "Jacquerie", over Frankrijk los. Etienne Marcel werd op 31 juli 1358 het slachtoffer van de opgewonden Parijse burgers.

Ook Engeland kende een zware crisis. In 1381 brak een boerenopstand uit onder leiding van Wat Tyler, of Wouter de Pannenvakker. Oorzaak daarvan was de zware belasting, de pestepidemie en de verlaging van de lonen. Vanuit het graafschap Essex trokken benden op en namen Canterbury en Londen in. De oproerlingen eisten volledige persoonlijk-

ke vrijheid, vrije jacht en de afschaffing van elke gedwongen arbeid en herendienst. Eén van de belangrijkste leiders van de boeren was de priester John Ball. Twintig jaar lang had deze fanatieke strijder voor een christelijke democratie het land doorgereisd en zich onverschrokken tegen kerk en staat gericht. Hij zweeg enkel wanneer de overheid hem een tijdlang achter slot en grendel stak. Als uitgangspunt nam hij het rijmpje dat nu zeer bekend is: "Als vader Adam spitte en moeder Eva span, waar vond men toen de heren of ook de edelman?" Volgens Ball waren alle mensen als gelijken geboren en moest de lijf-eigenschap en de slavernij, door slechte mensen ingevoerd, afgeschaft worden.

Pas nadat de Lord Mayor (burgemeester) van Londen Wat Tyler met zijn zwaard had gedood, kon de opstand worden bedwongen en namen de edelen opnieuw de leiding in handen. Koning Richard II had ten voordele van de boeren en landarbeiders een vrijheidsbrief laten uitvaardigen, maar uit wraak werd die door de adel waardeloos verklaard. De vrijheidsbeweging was wel tot stilstand gebracht, maar de drang naar vrijheid bleef in het volk leven en zou in de 16e eeuw zegevieren. Ook in Vlaanderen was de rust nog niet helemaal hersteld. De felle anti-grafelijke gezindheid heerste nog steeds onder het volk. Toen graaf Lodewijk van Male Brugge de vergunning gaf een kanaal te graven, dat de stad met de Leie zou verbinden, en aldus een deel van de scheepvaart om te leiden, voelde Gent zich natuurlijk benadeeld. Onder leiding van Filips, zoon van Jacob van Artevelde, brak de opstand uit. De Gentenaren behaalden de overwinning op het Beverhoutsveld bij Brugge, maar werden in 1382 te West-ROzebeke verslagen. Onder de vele gesneuvelden bevond zich ook Filips van Artevelde.

De 14e eeuw was voor vele landen van Europa een tijd van sociale onlusten en opstanden. Overal wilden de ambachtslieden hun belangen tegenover de heersende standen verdedigen. Hierbij traden volksleiders op die doorgaans slechts gedurende korte tijd de macht in handen hadden. In Vlaanderen, Frankrijk en Engeland werden de opstanden op een bloedige wijze beteugeld, maar de vrijheidsdrang zal enkele eeuwen later zegevieren.

1358: Etienne Marcel

1381: Wat Tyler

1382: Filips van Artevelde